

Слађана М. Цукут¹
Универзитет у Бањој Луци
Филолошки факултет
Катедра за србистику

ПРЕНОШЕЊЕ АКЦЕНАТА НА ПРОКЛИТИКЕ У ГОВОРУ НА РАДИО-ТЕЛЕВИЗИЈИ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Апстракт: Рад на основу материјала сакупљеног према изговору спикера и репортера Радио-телевизије Републике Српске, чија је дијалекатска база сјеверо-западни огранак херцеговачко-крајишког дијалекта, показује да се у савременом српском језику ијекавског нарјечја данас најчешће изговарају непренесени акцен-ти. Акценти се могу пренијети још само са једносложних или двосложних ријечи на једносложне проклитике, док се преношење са вишесложних ријечи или на вишесложне проклитике сасвим изгубило.

Кључне ријечи: *акцентуација, говор на телевизији, преношење акцената на проклитике.*

1. Преношењу акцената на проклитике у савременом језику посвећивана је посебна пажња у научној литератури у оквиру акценатске проблематике. Прије свега, постављало се питање има ли у савременим српским говорима, екавским и ијекавским, преношења акцената на проклитике. Ђуро Даничић описао је у *Српским акцентима* (1925) преношење акцената са именица на проклитике јер се оно према вуковско-даничићевској акцентуацији сматра обавезним, али је већ Александар Белић препознао тенденцију изостанка преношења акцената на проклитике у савременом екавском изговору, те његово досљедно јављање само у неким устаљеним изразима (1951: 228). Још од педесетих година прошлог вијека, дакле, наука је установила да се преношење акцената на проклитике не спроводи досљедно у савременом језику, посебно у језику

¹ sladjana.cukut@ff.unibl.org

урбаних центара, те је зато и допуштен двојак изговор, и са пренесеним и са непренесеним акцентима (Ресо 1980: 82). У смислу даљег нормирања преношења акцената на проклитике, поред осталих питања о акцентима којих се дотиче, Милка Ивић залагала се за то да се говор најприје опише у различитим крајевима штокавске територије, дакле, да се добије увид у стварно стање, те да се затим приступи нормирању језика (будући да је у то вријеме било прошло готово стољеће од успостављања књижевног језика код Срба), али да се притом не занемари „улога културног центра у избору изговорног узора“, иако су се узорним у погледу прозодије у то вријеме још увијек сматрали народни говори (Ivić, M., 1997: 155–156).

2. Из прегледа новије литературе може се закључити да се преношење акцената на проклитике готово потпуно изгубило у савременим екавским говорима, прије свега, млађе популације (Dragin 2005: 281; Bošnjaković 2007: 91; Petrović, Gudurić 2010: 380). Резултати истраживања о прихваћености, односно неприхваћености изговора са пренесеним акцентима на проклитике од прије двадесетак година у Хрватској недвосмислено упућују на то да се изговор са пренесеним акцентима сматра непожељним, чак и међу оним говорницима који су натпросјечни познаваоци ортоепских правила, као што су нпр. студенти језика, спикери и сл., или се пак сматра мање пожељним од изговора са непренесеним акцентима (Vagošanec Škarić 2003: 473–480).² Преношење је непожељно чак и са једносложних и двосложних ријечи, а са вишесложних је потпуно неприхватљиво, док се као пожељно перципира једино преношење акцената на рјечцу *не* у одричним глаголским облицима (*ibid.*: 486).

С друге стране, литература не даје одговор на питање има ли преношења акцената на проклитике у савременим урбаним ијекавским говорима на територији херцеговачко-крајишког дијалекта. Новија дијалектолошка литература о ијекавским говорима, међутим, показује да се одлично чувају и стари и нови тип преношења акцената (Kozomara 2016: 665–668, Cukut 2017: 679–683) и то се никада није ни доводило у питање, јер је пренос акцената на проклитике нешто што је карактеристично управо за ове говоре (Nikolić 1969: 158-159, Ресо 2002: 70). Међутим, преношење акцената на проклитике данас се ни у овим народним говорима не спроводи са оном досљедношћу са којом се спроводило раније, према подацима из дијалектолошке литературе. Да ли ће

² Студенти србистике у Бањој Луци који похађају наставу из предмета *Фонологија и акцентологија* изјаснили су се како преношење акцената са многих именичких и придјевских замјеница на проклитике везују за неформалну комуникацију, те да га у формалним ситуацијама избјегавају. Само у случају неких једносложних именица слажу се да ће увијек пренијети акценте, нпр.: *на море*, *у град* и сл.

се акценат у народним говорима пренијети на проклитике, или неће, зависи од броја слогова како проклитике, тако и ријечи са које се преноси (Daničić 1925: 58, Ivić et al. 1994: 88–92). Преношење са тросложних ријечи већ сада је недосљедно у народним говорима, а преношење са четворосложних или петосложних представља ријеткост³.

3. Материјал за овај рад сакупљан је у континуитету дуже од годину дана тако што је биљежен изговор спикера и репортера централног дневника на јавном сервису у Републици Српској, чија је дијалекатска база углавном сјеверозападни огранак херцеговачко-крајишког дијалекта⁴. Говор на телевизији изабран је јер би требало да представља узор у сваком погледу, па и у погледу прозодије, а несумњиво утиче на изговор осталих непрофесионалних говорника српскога језика, због чега биљежење и проучавање акцената у медијима и уопште у јавној ријечи заузима значајно мјесто у оквиру интересовања науке за језик медија, посебно посљедњих деценија (Jokanović Mihajlov 1996, 1997, 2013 и 2017; Fekete 2000: 1297–1329; Dragin 2005; Вошњковић 2007 и др.).

Старо или прасловенско преношење акцената на проклитике подразумева помјерање акцената силазне интонације, који су се на проклитици остваривали као краткосилазни, док новоштокавско преношење подразумева такође помјерање силазних акцената, али су се по овом типу преношења на проклитици остваривали као краткоузлазни. Ова два типа преношења обухватала су различите врсте ријечи и њихове категорије, а грађа у наставку показује колико је преношење акцената, било оно старог или новог типа, заступљено данас су савременом ијекавском говору према грађи сакупљеној на јавном сервису у Републици Српској. Број слогова проклитике или број слогова ријечи са које се акценат преноси није релевантан за класификацију

³ Новија дијалектолошка истраживања сјеверозападног огранка херцеговачко-крајишког дијалекта, на чијој се територији налази и Бања Лука, доносе грађу која потврђује и стари и нови тип преношења акцената са тросложних форми именица, али такви примјери више нису чести у говору – исп. нпр. грађу у Козомара 2016: 666: *нà брзи-ну, у ширину, бес памѣти, за старост, за кокоши, у њедрима, код говѣда*, те у Сукот 2017: 681–682: *у Бешињево, у Језеро, у Трново, за чојеком, ђ-дрвета, бес потребе, до прославе, на опитини* и сл. Козомара је у грађи забиљежио и три примјера новог преношења акцената на проклитике са двије четворосложне и са једне петосложне ријечи – *у жандарима, у зградцама* и *у Палачковцима* (исто), што показује да се овакво преношење и даље може понегдје чути и забиљежити, али представља ријеткост чак и у народним говорима.

⁴ О дискриминантима које одвајају сјеверозападни огранак херцеговачко-крајишког дијалекта од говора југоисточног поддијалекта види у Ivić 1998: 118–127 и Dragičević 1986: 228, 2001: 85–86.

грађе у овом раду, јер се акценат у савременом говору може пренијети само са једносложних или двосложних ријечи на једносложне проклитике.

3. 1. Стари тип преношења потврђен је код неколико именица мушког рода из Даничићевих категорија *враг-врага* (1925: 19–22): довести у *ред*; затим *рњб-рњба* (1925: 25–26): шутирању *на кош*; код именица женског рода из категорија *глава-главе* (1925: 4–5): ишле *на руку*; затим *књига-књиге* (1925: 8): пут долази *до куће*, не могу *ући у кућу*, те код једне именице на консонант: *на јесен* би трњбало бити одобрено.

Далеко су, међутим, бројнији примјери једносложних и двосложних именица на којима се изговарају непренесени акценти:

на дан почѣтка зимѣ, *дан по дан*, *из дана у дан*, *права на рад*, *на рад* ѓве кѹће, *у пѹр саги*, без ѓбзира *на рад*, *услове за рад*, *узе*ла у *рад* четрдѣсет прѣдмета, *на ред* стигле кѡверте, *без трага* је нестало,

притисак *на суд*, крѣтати *на пут*, *на пут* одрѣтања,

за крај годинѣ, *за крај* прича из Гацка, *до краја* годинѣ, *до краја* годинѣ, *до краја* сѣдмице, *до краја* ѓвог мјесеца, *до краја* мјесеца, *до краја* хладног рѣта, то не може без рѣта, *до краја* сѣдмице, *за крај* днѣвника,

за сто,

са мора, директно у *море*, да *до љета* бѹде вакцинисано, прѣст у *ѡко*, у *име* БиХ, *ѡчи у ѡчи*,

долијевамо *уље на вѣтру*, у *вѣзи* са вирусом, доводе се у *вѣзу*, у *згради* Владѣ, *код куће*, била сам *код куће*, *рад од куће*, спремају се *за славу*, *радили су од куће*, *на силу* ништа не може, *на силу* пренесене надлежности, *на циѣни* је рѣформа, *назад до куће*,

у *вѡду* су пѣли рѣзлѡзи, *радни дан* почиње у *зѡру*, *на нѡге* подигао Билѣћу,

ѡбити *о главу*, *стѹпа на снагу*, *стѹпио на снагу*, *стѹпају на снагу*, *на снагу* су стѹпиле, *ишле на руку*, не иде *на руку*, у *руке* инститѹција, *рѣзлика* (плате) *на руке*, *припреме за зиму*,

да нас држи *за рифѣч*,

пѡлазак у *школу*, *пѡвратак из школа*, до прѡстора у *школи*, *улази у школу*, да дјѣцу *вратѣ у школу*, не шаљите дјѣцу у *школу* ако имају симптѡме, *удаљенѡст* *кладиѡница од школа*,

на *јесен* ће престати, у *пџмоћ* му је прискочио, притекне у *пџмоћ*, није ми
пало на *пџмет*,

дубоко у *ноћ*.

3. 2. Преношење акцената са придјева на проклитике овом приликом није потврђено у говору на телевизији: у *бољу* будућност, у *већим* градовима, на *днџвном* реду, на *днџвни* ред, на *днџвном* нивоу, расправа о *днџвном* реду, за *исти* вријеме, хоће ли за *исти* стџ?, сјџдне за *исти* стџ, из *Новог* Града, у *Новом* Граду, до *Нове* годинџ, уз *нову* оптужницу, у *нову* годину, у *нову* опрему, са *новом* политикџм, у раду за *прџшлу* годину, из *Српског* клуба, у *стџром* објекту, из *циџелог* свијџта, у *циџелој* зџмљи, у *циџелом* свијџту, у *Црној* Гори, из *Црне* Горе, у *Црно* мџре и сл.

3. 3. Форме личне замјенице за прво лице јџдине не изговарају се често у информативним емисијама, углавном само онда када спикери читају нечије саопштење. Стога је и у грађи овом приликом забиљежено пар примјера замјенице с пренесеним акцентом: *и мене* је бџло стџд, није *на мени* да одлџчујџм, те неколико примјера са непренесеним акцентима: покренули хајку *на мџне*, *на мџни* је да тџ и докажџм, у џјавама *о мџни*.

Слично је и са замјеницом за свако лице *себе*, која је такође потврђена јџдним примјером са пренесеним акцентом: питају *за себе* и нешто бројнијим примјерима са непренесеним акцентима: оставићџмо Брегзит *иза себе*, даће свџ *од себе*, чувао сџмо *за себе*, за *сџбом* су оставили нџред, имате *пред сџбом* џзбор, *циљ пред сџбом*, вџтра је уништила свџ *пред сџбом*, са *сџбом* су имали нџвац.

3. 4. И са других личних замјеница акценат се може пренијети на проклитике према новом типу преношења, али се у већини категорија ипак чешће изговарају непренесени акценти, што показује грађа у наставку:

а) Преношење је уобичајено са форми личне замјенице *он*: *од њџга* су се опрџстили, *од њџга* је затражџено, *од њџга* тражџе да их информише, *за њџга* нџма дилџме, џстали су *уз њџга*, потрага *за њџм*, полиција трага *за њџм*, након разговџра *са њџм*, сусрет *са њџм*, коју је *и он* ствџрао, али се јџднако изговарају и непренесени акценти: *из њџга* користи гџс, стџје *поред њџга*, код *њџга* су долазили, за *њџга* је здравље на првџм мјџсту, за *њџга* је неџпоходно, *уз њџга* стџје, за *њџм* и данас жџли, *са њџм* је разговџрао, у *њџму* живџе.

б) Акценат се може пренијети са појџдиначних облика личне замјенице *она*: да би дошли *до њџе*, у *њу* се трџнџтно улажџе, у *њџј* (зеленој зони) је и Србија, али су непренесени акценти много чешћи: *од њџе* ће бити џзузџти, са нџвџм политичкџм платформџм или *без њџе*, за *њу* нџма тајни, џвијџск се враћа *на*

њу (ријеку Саву), долази са њом, са њом до школе, о њој бринути, у њој ће се лијечити, како би се у њој (болници) збрињавали.

в) Забиљежен је нови тип преношења и са појединачних множинских форми личне замјенице 1. и 2. лица: развој привредних грана код нас, обарају рекорде код нас и у регији, оваква ситуација није само код нас, па и код нас је тако, седмицу за нама, пред нама је боља будућност, Србија ће бити уз нас, али се и у овој категорији ријечи чешће могу чути непренесени акценти: нисмо их успјели сазнати ни ми, у години иза нас, сваког од нас, не обраћа пажњу на нас, на сваког од нас, останите уз нас, пред нама су празници, пред нама није лако вријеме, празници су пред нама, вријеме пред нама, у мјесецима пред нама, са нама је докторка, Београд ће бити уз нас.

г) Акцент се преноси на проклитике и са форми личне замјенице они/оне: један од њих, једна од њих, свакога од њих, за њих нема препрека, за њих је на спени, за њих је живот на селу, сјећање на њих, у њих нема повјерења, штетном дјеловању по њих, у њима је утврђено присуство штетног организма, у њима (помоћним објектима) је вриједан алат, ко у њима (локалним заједницама) чини већину, али су слични примјери биљежени и са непренесеним акцентима: један од њих, од њих се не може ништа очекивати, од њих се неће одустати, нико од њих, неки од њих и даље немају електричну енергију, за њих је то потенцијална опасност, за њих грађња значи уништавање, за њих је часно носио униформу, кроз њих је БиХ повукла двије стотине педесет милиона, међу њима је све јасно, заједно са њима.

д) Стари тип преношења са замјенице *шта/што* потврђен је само двама примјерима: у *шта* је уложено / у *што* је уложено, а исти примјери забиљежени су и у изговору на телевизијским станицама у Новом Саду (исп. Вошњакović 2007: 82). И у овом случају већи је број потврда непренесених акцената: *за шта* су намијењена средства, *за шта* одговара, *на шта* сам спреман, *на шта* су нас упозоравали.

3. 5. Ново преношење акцената на проклитике са придејских замјеница потврђено је већим бројем примјера него преношење са личних замјеница, али се и оно, у суштини, своди на појединачне падежне облике, прије свега показних замјеница:

а) Са неких форми показне замјенице *то* преношење се најдоследније врши: довео је до тога, на то опомињу, на то ће се дуго чекати, без обзира на то, указао је на то, с обзиром на то, и на то ставља рампу, услови за то, колико ће имати снаге за то, за то вријеме, најбољи доказ за то, најбољи примјер за

т̄о, ако се кр̄ен̄е̄ у *т̄о*, у *т̄о* вријеме, да ра̄дӣ на *томе*, интензивно ра̄де̄ на *томе*, ò *томе* нӣко нӣје во̄дио ра̄чӯна, ò *томе* је òдл̄учено једногласно, св̄једочӣ ò *томе*, ò *томе* је разгов̄арао, разгов̄арати ò *томе*, усп̄јетӣ у *томе*, у *томе* је не̄ће̄ зауставити, док се преношење са замјеница *тај* и *та* своди на појединачне случајеве: на̄ *тај* начин, за̄ *тим* не̄ће̄ бӣти по̄треб̄е, за̄ *ту* на̄мјену, у *ту* з̄емљу.

Међутим, непренесени акценти ипак се чешће изговарају: òстати без *тога*, до *тог* да̄тума, из *тог* гра̄да, из *тог* иск̄уства, из *тог* м̄јеста, из *тог* регио̄на, од *тог* бро̄ја, од *тога* не̄ма нӣшта, за̄висӣ од *тога*,

на *тај* начин, у *тај* с̄ектор, за *то* вријеме, да̄ ли за *то* има̄ до̄вољно в̄ремена, разлог за *то*, да ће се заложити за *то*, за *то* му је по̄требна по̄дршка, нӣко нӣје одгов̄арао за *то*, без òбзӣра на *то*, на *то* указује, с òбзӣром на *то*, на *то* питање,

у *тим* тренӯцима, у скла̄ду са *тим*,

на *то̄м* пӯту, на *то̄м* про̄стор, по *то̄м* мо̄делу, у *то̄м* в̄ремену, у *то̄м* гра̄ду, у *то̄м* ентит̄ету, у *то̄м* ко̄нтексту, у *то̄м* м̄јесе̄цу, у *то̄м* по̄гле̄ду / у *то̄м* по̄гле̄ду, у *то̄м* по̄дрӯчју, у *то̄м* сво̄јству, у *то̄м* сл̄учају, у *то̄м* см̄ислу, ако бӯдемо ра̄дили на *то̄ме*, мо̄рамо за̄једно ра̄дити на *то̄ме*, ра̄димо на *то̄ме*, истрајати на *то̄ме*, òдлуку о *то̄ме*, размӣшљају о *то̄ме*, о *то̄ме* тре̄ба да се из̄јасни, ра̄но је о *то̄ме* гово̄рити, о *то̄ме* гово̄рӣ учесник, информацијама о *то̄ме*, о *то̄ме* ће да òдл̄уче,

до *те* го̄дине,

за *ту* на̄мјену, за *ту* фӯнкцију, на *ту* по̄зӣцију, у *ту* инстит̄уцију, у *ту* ӯстанову, са *то̄м* на̄мјер̄ом, на *то̄ј* лока̄цији, на *то̄ј* фӯнкцији, у *то̄ј* з̄емљи, у *то̄ј* òпштини, у *то̄ј* сара̄дњи,

за *те* ра̄дове, за *те* на̄мјере не̄ма по̄дршку, за *те* процед̄уре, у скла̄ду са *тим* про̄цјенама.

б) Са неколико падежних форми показне замјенице *овај/ова* забиљежени су пренесени акценти: ӣ *овај* пӯт, на̄ *овај* начин, на̄ *овај* да̄н, са̄ *овим* пла̄ном, ӣ *ова* катастро̄фа, од̄ *ове* го̄дине, за̄ *ову* го̄дину, по̄гледа̄јте ӣ *ове* прӣче.

Непренесени акценти ипак су много досљеднији: ӣ òва̄ј пӯт, на̄ òва̄ј да̄тум, на̄ òва̄ј начин / на̄ òва̄ј начин, на̄ òва̄ј с̄истем, нӣ òва̄ј пӯт, у òва̄ј про̄грам, у òва̄ј с̄ектор, ӣ òво̄г вӣкенда, од̄ òво̄г м̄јесе̄ца, на̄ òво̄м апар̄ату, о òво̄м про̄бле̄му / о òво̄м про̄бле̄му, на̄ òво̄м локалит̄ету, у òво̄м гра̄ду, у òво̄м мо̄менту, у òво̄м сл̄учају, у òво̄м тренӯтку,

и њо̄ је по̀сао, из њо̄г сѣла, у њо̄ вријеме, под њӣм ӣменом, са њӣм испу̀штањем, на њо̄м мјесту, на њо̄м по̀дручју, охра̀брујемо сара̀дњу на њо̄м по̀љу, у њо̄м удру̀жењу, у њо̄м трену̀тку,

и ња̄ ӣспорука, и ње̄ го̀дине, из ње̄ о̀пштинѣ, из ње̄ стра̀нке, од ње̄ го̀динѣ, за њӯ го̀дину, за њӯ процѐдуру, на њӯ катѐгорију, на њӯ о̀длуку, на њӯ те́му, на њо̄ј лока̀цији, о њо̄ј о̀длуци, у њо̄ј го̀дини, у њо̄ј зе́мљи,

у ње̄ на̀мјене, глѐдајте и ње̄ прѝче, од њӣх ѝзбора̄, на њӣм про̀сторима, по њӣм пока̀затељима, за њӣм вр̀стама вак̀ци́на.

Замјеница *онај* забиљежена је само са непренесеним акцентима: *за ње̄* који сла̀ве побједу, *за ње̄* који пла̀ше на̀род, *за ње̄* који ни́су ра̀дили, *у њӣм* лока̀лним заједницама, над *њӣм* о̀дредбама.⁵

в) Будући да је забиљежена само једна потврда преношења акцената са присвојних замјеница: *на наша* питања, може се закључити да је такво преношење ријетко, а свакако доминирају примјери са непренесеним акцентом:

у мо̄м ср̄цу,

за ње̄но функцио̀нисање, на ње̄ној територији, о ње̄ној личности,

за њӣш Мо̀стар, уз њӣш про̀грам, уз њӣш фѝлмски про̀грам, у њӣшем бру̀то до̀маћем про̀изводу, на њӣшем про̀граму, на њӣшу мѐдијскӯ ку̀ћу, за њӣшу телѐвизију, у њӣшӣм кра̀јевима, о̀станите уз њӣш сѣријскӣ про̀грам,

на њихово̄ј територији,

на сво̄ј начин, у сво̄м гра̀ду, у сво̄м ра̀ду, од сво̄г ра̀да, знање о сво̄м језику.

г) Грађа сакупљена овом приликом не располаже ниједном потврдом преношења са осталих придејских замјеница на проклитике:

у ње̄ко̄м од хотѣла̄, до ње̄ко̄г но̀вог рјешења, на ње̄ке развијене̄ зе́мље, у ње̄кӣм слу̀чајевима,

за све̄ гра̀ђане, ӣсте за све̄ зе́мље, за све̄ Ср̀бе, за све̄ пробле́ме, за сва̀ког гласа̀ча, на сва̀ком ко̀раку, другачијӣ од свӣх, у свӣм лока̀лним заједницама, у свӣм гра̀довима, по сво̄ј прѝлици,

закона на ко̀ји се по̀зива, ни у ко̀м слу̀чају, до ко̀је мјере̄ ће цијене̄ ра̀сти, од ко̀је ћемо о̀дахнути, примања за ко̀ја се издваја, на ко̀је околности, на ко̀јој се налазе.

⁵ Као што изложена грађа показује, на замјеницама *овај* и *онај* могу се изговорити и кратки силазни и кратки узлазни акценти, што представља дублетност познату у западним српским говорима (Kozomara 2016: 674-675, Cukut 2021: 91).

3. 6. Непренесени акценти забиљежени су и у везама проклитике и основног или редног броја: *више од два мјесеца, за два дана, у два наврата, за три дана, за три године, до пет полазника, код другог послодавца, у Другом свјетском рату, у другом кругу гласања, код друге породице, у другој половини, једна за другом, и других донатора, по трећи пут, у трећем дневнику*, а старо преношење забиљежено је једанпут на замјеници *све*, која и у дијалектима понекад ступа у проклитичке односе (Сукот 2017: 682): *сва три пута*.

3. 7. Ново преношење акцената на проклитику *не* у одричним формама презента подразумијева се у говору спикера и новинара на ијекавском терену, а и у екавским говорима овакво преношење увијек се сматрало обавезним (Belić 1951: 228, Вошњакović 2007: 83-84, Dragin 2005: 281). За ову прилику наведен је дио забиљежених потврда: *не бира године, не видимо разлог, не вјерује, не води се истрага, не гледају, не дође, не значи, док га не именује, не крију, не могу да вјерујем, не може да буде, не могу да уђу, не могу износити, не можемо наметати, не можемо донирати, не пише, не прате политику, не ради, не сједну за сто да преговарају, не служи на част, не тражи сусрет, не треба* и сл. Старо преношење на проклитику *не* забиљежено је једанпут: *не зна свој циљ*.⁶

3. 8. Нови тип преношења акцената на проклитике може се остварити са прилога *даље* и *сутра*: *и даље* је недоступно, *најављен за сутра*, *од сутра* ће бити скупље, *најављене су* (препоруче) *за сутра*, *сазвао је за сутра* сједницу колегија,

али су непренесени акценти много чешћи: *останите и даље* с нама / *останите и даље* са нама, *останите и даље* уз наш програм, *останите и даље* уз наш дневник, *и даље* се не стишава буре, *и даље* траје, *настављено је и даље*, *и даље* би требало, *и даље* је непозната, *и даље* стражаре, *и даље* пише у Дејтонском споразуму, *и даље* води рат;

кисеоника има само *до сутра*, кисеоника имамо *до сутра*, *од сутра* вакцинација, *од сутра* крече пријава, *заказао је за сутра* састанак, *за сутра* је најављен састанак и сл. Овакво преношење у говору новосадских спикера потпуно изостаје (Вошњакović 2007: 90).

Риједак примјер старог типа преношења забиљежен је у изразу: *мјесец и по*, те у случају када приједлог раздваја саставнице: *ни на чему заснованих увреда, ни у једној школи*.

3. 9. Код приједлошких спојева у прилошкој функцији, који се у зависности од контекста могу писати и одвојено, мада то за ову тему није значајно, јавља

⁶ Преношење акцената на префикс код глагола уобичајено је и општеприхваћено у савременом језику (Dešić 2018: 19-22, Varošanec Škarić 2003: 486).

се двојак изговор: *до ка̀да* трају прѐговори, *од ка̀да* је шко̀ла организована, мно̀го пу̀та *до са̀да*, *до са̀да* су сл̀шали, *до са̀да* су има̀ли до̀бре прѐговоре, *за са̀да* нѐма на̀јава, *за са̀да* их је дѐсет, *до та̀да* ва̀же м̀јере, *од та̀да* су уведене за̀бране, *до ка̀да* је рѐк према: *до са̀да* је вакцинѝсано, *за са̀да* нѐће бѝти уведене м̀јере, *за са̀да* не угро̀жавају й̀мовину. Бројни су и други приједлошки спојеви, били они правописно срасли или не, који се чешиће изговарају са непренесеним акцентима: промијенио *набо̀ље*, прѐдаје се *на вѐлико*, *донеда̀вно* није пу̀штен у ра̀д, *од јут̀рос* је ситуација на̀пета, *преткра̀ј* днѐвника, мо̀ра се ста̀ти *укра̀ј*, да ста̀не *укра̀ј*, *накрат̀ко* су блокѝрали, макар *накрат̀ко*, в̀рте *укра̀г*, у мно̀гоме ће бѝти по̀бољша̀н, *нажа̀лост* ни́су до̀шли, трѐћи да̀н *зарѐдом*, че́врти да̀н *зарѐдом*, пе́ти да̀н *зарѐдом*, ше́сти да̀н *зарѐдом*, се́дми да̀н *зарѐдом*, др̀угу го̀дину *зарѐдом*, *до сѝноћ* се ни́шта није зна̀ло, су̀коб *од сѝноћ*, усре́д зи́ме, према: *догоди́не* нас очеку̀је ра̀ст БДП-а, *донеда̀вно* су у̀слови бѝли другачѝји, *донеда̀вни* чла̀н, да се то̀ме ста̀не у̀ кра̀ј, трѐћи да̀н *за̀редом*, на пу̀ту *до тамо̀*.⁷

4. Класификација грађе према врстама ријечи показује да је преношење акцената са замјеница очувано, док је преношење са осталих врста ријечи потврђено малобројним примјерима, или потпуно изостаје, као што је то случај са придјевима, основним и редним бројевима.

Евидентно је, такође, да се преношење акцената на проклитике у савременим српском језику ијекавског нарјечја, судећи према изговору на јавном сервису у Републици Српској, односи само на ново преношење, а старо преношење данас се ријетко остварује – са именичке замјенице *што* (3. 4. под д) и са појединачних форми именица (3. 1), а мали број примјера старог преношења забиљежен је и у говору новосадских медија (Вошњковић 2007: 82–83).

Ново преношење уобичајено је са појединих форми личних замјеница, а досљедно је једино у приједлошко-падежним везама *од њега* (3. 4. под а) и *код нас* (3. 4. под в). Најчешће се остварује са форми показне замјенице *то*, мада се и такве конструкције једнако често изговарају и са непренесеним акцентима. Са форми присвојних замјеница преношење се јавља по изузетку (3. 5. под в), док код осталих придјевских замјеница потпуно изостаје (3. 5. под г).

Изложена грађа показује да професионални говорници избегавају преношење акцената на проклитике, будући да и различите устаљене изразе, или честе конструкције обавезно изговарају са непренесеним акцентима: *из*

⁷С обзиром на то да овакви спојеви представљају једну акценатску цјелину, непренесени акценти представљају појаву силазних акцената ван првог слога, о чему је у литератури доста писано, посебно посљедњих деценија (в. Stevanović 1963: 1–10, Cukut 2016: 103–111, Dešić 2019: 59–64).

д̄ана у д̄ан, за крај д̄нев̄ника, м̄ора се ст̄ати укр̄ај, н̄е иде на р̄уку, на д̄нев̄ном р̄еду, на тај начин, без ђбз̄ира на т̄о, с ђбз̄иром на т̄о, у т̄ом к̄онтексту, у т̄ом п̄огл̄еду, на ђв̄ај начин, ђстаните и д̄аље са н̄ама, ђстаните и д̄аље уз н̄аш пр̄ограм, ђстаните и д̄аље уз н̄аш д̄нев̄ник. Акценти су овај пут пренесени у само два примјера устаљених или честих конструкција: с ђбз̄иром на т̄о, на тај начин. Доминацији непренесених акцената у говору спикера сигурно доприноси и то што се не ради о спонтаном говору, него о читању унапријед припремљеног и релативно непознатог текста, који треба што јасније пренијети слушаоцима.

Литература

1. Белић, Александар (1951), „Из новије акцентуације (I)“, *Наш језик*, 2, 227–237. <https://dais.sanu.ac.rs/handle/123456789/9796>
2. Бошњаковић, Жарко (2007), „Преношење акцената у говору неких јавних медија“, Нови Сад: *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, 50, 81–93. https://www.maticasrpska.org.rs/stariSajt/casopisi/filologija_50.pdf
3. Даничић, Ђуро (1925), *Српски акценти*, Београд – Земун: Посебна издања Српске краљевске академије.
4. Дешић, Милорад (2018), „Српски стандардни акценат и префиксација придјева и глагола“, *Јужнословенски филолог*, 74/2, 13–27. <https://dais.sanu.ac.rs/handle/123456789/6472>
5. Дешић, Милорад (2019), „Силазни акценти на непочетним слоговима ријечи у савременом књижевном језику“, *Наш језик*, 50/2, 59–64. <https://dais.sanu.ac.rs/handle/123456789/10250>
6. Драгин, Гордана (2005), „Прозодијске особине говора спикера (новинара) РТВ Нови Сад“, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, 48/1–2, 277–282. http://www.maticasrpska.org.rs/stariSajt/casopisi/filologija_48.pdf, 28. 11. 2020.
7. Драгичевић, Милан (2001), „Најзападнији српски говори данас“, *Зборник за српски језик, књижевност и умјетност*, I, 79–89.
8. Ивић, Павле, Жарко Бошњаковић, Гордана Драгин (1994), „Банатски говори шумадијско-војвођанског дијалекта“, књ. 1, Увод и фонетизам, Београд: *Српски дијалектолошки зборник* 40, 1–419. <https://dais.sanu.ac.rs/handle/123456789/1261>
9. Ивић, Павле (1998), „Српски дијалекти и њихова класификација“, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, 41/2, 113–132.
10. Јокановић Михајлов, Јелица (1996), „Интонационе карактеристике читаног текста“, *Српски језик*, 1–2, 132–143.
11. Јокановић Михајлов, Јелица (1997), „Иновације у прозодији речи и исказа као одраз актуелних друштвених промена“, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, 40, 41–48.

12. Јокановић Михајлов, Јелица (2013), *Акцент и интонација говора на радију и телевизији*, друго издање, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
13. Јокановић Михајлов, Јелица (2017), „Акцентски систем српског језика и наш данашњи говор“, *Братство: Часопис друштва „Свети Сава“*, 21, 39–52. <https://doi.org/10.18485/bratstvo.2017.21.3>
14. Козомара, Драгомир (2016), „Фонетске и морфолошке особине српских посавских говора између Врбаса и Украине“, *Српски дијалектолошки зборник*, LXIII, Београд, 581–733. <https://dais.sanu.ac.rs/handle/123456789/6134>
15. Николић, Берислав (1969), „Ка основама акцентуације источнохерцеговачког дијалекта“, *Наш језик*, 17, 155–169. <https://dais.sanu.ac.rs/handle/123456789/5091>
16. Петровић, Драгољуб, Снежана Гудурић (2010), *Фонологија српскога језика*, Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига, Матица српска.
17. Пецо, Асим (1980), *Основи акцентологије српскохрватског језика*, Београд: Научна књига.
18. Пецо, Асим (2002), „За реформу наше стандардне акцентуације“, Београд: МСЦ, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 30/1, 69–72.
19. Стевановић, Михаило (1963), „За чување акцентског система књижевног језика“, *Наш језик*, 13, 1–10. <https://dais.sanu.ac.rs/handle/123456789/8297>
20. Фекете, Егон (2000), „Неке појаве систем(ат)ског нарушавања акцентске норме“, *Јужнословенски филолог*, 56 (3–4), 1297–1329. <https://dais.sanu.ac.rs/handle/123456789/2405>
21. Цукут, Слађана (2016), „Силазни акценти на унутрашњим слоговима ријечи у говору спикера Радио-телевизије Републике Српске“, *Филолог*, часопис за језик, књижевност и културу, 14: 103–111. <https://doi.org/10.21618/fil1614189c>
22. Цукут, Слађана (2017), „Преношење акцената на проклитику у говору Срба околине Шипова“, *Српски језик* 22, Београд, 679–686. <https://doi.org/10.18485/sj.2017.22.1.42>
23. Цукут, Слађана (2021), „Српски говори Шипова“, *Српски дијалектолошки зборник*, LXVIII, 1–158.
24. Ivić, Milka (1997), *О Vukovom i vukovskom jeziku*, Beograd: Biblioteka XX vek.
25. Varošaneć Škarić, Gordana (2003), „Преношење силазних нагласака на проклитику у орпцем прихваћеном хрватском изговору“, *Govor* 20/1–2, 469–489. <https://hrcak.srce.hr/179692>

STRESS TRANSFER TO THE PROCLITIC IN SPEECH ON THE RADIO AND TELEVISION OF THE REPUBLIC OF SRPSKA

Summary

This paper is based on the material collected according to the pronunciation of professional speakers on the Radio Television of the Republic of Srpska and shows that in modern Serbian of the Ijekavian dialect words are most often pronounced without transferring the accent. It is quite common to transfer the accents from some forms of personal and demonstrative pronouns, although even then words are more often pronounced without transferring. In the forms of some other pronouns transferring occurs by exception. Stress transfer from nouns to the proclitic it is also rarely realised. Transferring is required to the proclitic *ne* in the negative forms of the present in the pronunciation of the professional speakers whose dialect base is the northwestern branch of the Herzegovina-Krajina dialect, which is also the case in other dialects. Anyway, in modern speech, in the transferring of accents, it is possible only from one-syllable and two-syllable words to monosyllabic proclitic, while the transferring from multi-syllable words and to monosyllabic proclitic completely disappears.

► **Key words:** accentuation, speech on television, stress transfer to the proclitic.

References

1. Belić, Aleksandar (1951), „Iz novije akcentuacije (I)“, *Naš jezik*, 2, 227-237. <https://dais.sanu.ac.rs/handle/123456789/9796>
2. Bošnjaković, Žarko (2007), „Prenošenje akcenata u govoru nekih javnih medija“, Novi Sad: *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, 50, 81–93. https://www.maticarspska.org.rs/stariSajt/casopisi/filologija_50.pdf
3. Cukut, Sladana (2016), „Silazni akcenti na unutrašnjim slogovima riječi u govoru spikera Radio-televizije Republike Srpske“, *Filolog*, časopis za jezik, književnost i kulturu, 14: 103–111. <https://doi.org/10.21618/fil1614189c>
4. Cukut, Sladana (2017), „Prenošenje akcenata na proklitiku u govoru Srba okoline Šipova“, *Srpski jezik*, 22, Beograd, 679-686. <https://doi.org/10.18485/sj.2017.22.1.42>

5. Cukut, Slađana (2021), „Srpski govori Šipova“, *Srpski dijalektološki zbornik*, LXVIII, 1–158.
6. Daničić, Đuro (1925), *Srpski akcenti*, Beograd – Zemun: Posebna izdanja Srpske kraljevske akademije.
7. Dešić, Milorad (2018), „Srpski standardni akcentat i prefiksacija pridjeva i glagola“, *Južnoslovenski filolog*, 74/2, 13–27. <https://dais.sanu.ac.rs/handle/123456789/6472>
8. Dešić, Milorad (2019), „Silazni akcenti na nepočtnim slogovima riječi u savremenom književnom jeziku“, *Naš jezik*, 50/2, 59–64. <https://dais.sanu.ac.rs/handle/123456789/10250>
9. Dragin, Gordana (2005), „Prozodijske osobine govora spikera (novinara) RTV Novi Sad“, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, 48/1-2: 277-282. http://www.maticasrpska.org.rs/stariSajt/casopisi/filologija_48.pdf, 28. 11. 2020.
10. Dragičević, Milan (2001), „Najzapadniji srpski govori danas“, *Zbornik za srpski jezik, književnost i umjetnost*, I, 79–89.
11. Fekete, Egon (2000), „Neke pojave sistem(at)skog narušavanja akcenatske norme“, *Južnoslovenski filolog*, 56 (3–4), 1297–1329. <https://dais.sanu.ac.rs/handle/123456789/2405>
12. Ivić, Milka (1997), *O Vukovom i vukovskom jeziku*, Beograd: Biblioteka XX vek.
13. Ivić, Pavle, Žarko Bošnjaković, Gordana Dragin (1994), „Banatski govori šumadijsko-voždanskog dijalekta“, knj. 1, Uvod i fonetizam, Beograd: *Srpski dijalektološki zbornik*, 40, 1–419. <https://dais.sanu.ac.rs/handle/123456789/1261>
14. Ivić, Pavle (1998), „Srpski dijalekti i njihova klasifikacija“, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, 41/2, 113–132.
15. Jokanović Mihajlov, Jelica (1996), „Intonacione karakteristike čitanog teksta“, *Srpski jezik*, 1-2, 132-143.
16. Jokanović Mihajlov, Jelica (1997), „Inovacije u prozodiji reči i iskaza kao odraz aktuelnih društvenih promena“, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, 40: 41-48.
17. Jokanović Mihajlov, Jelica (2013), *Akcentat i intonacija govora na radiju i televiziji*, drugo izdanje, Beograd: Društvo za srpski jezik i književnost Srbije.
18. Jokanović Mihajlov, Jelica (2017), „Akcentatski sistem srpskog jezika i naš današnji govor“, *Bratstvo: Časopis društva „Sveti Sava“*, 21, 39-52. <https://doi.org/10.18485/bratstvo.2017.21.3>
19. Kozomara, Dragomir (2016), „Fonetske i morfološke osobine srpskih posavskih govora između Vrbasa i Ukline“, *Srpski dijalektološki zbornik*, LXIII, Beograd, 581–733. <https://dais.sanu.ac.rs/handle/123456789/6134>
20. Nikolić, Berislav (1969), „Ka osnovama akcentuacije istočnohercegovačkog dijalekta“, *Naš jezik*, 17, 155-169. <https://dais.sanu.ac.rs/handle/123456789/5091>
21. Peco, Asim (1980), *Osnovi akcentologije srpskohrvatskog jezika*, Beograd: Naučna knjiga.

*Преношење акцената на проклитике у говору на
Радио-телевизији Републике Српске*

22. Peco, Asim (2002), „Za reformu naše standardne akcentuacije“, Beograd: MSC, *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, 30/1, 69–72.
23. Petrović, Dragoljub, Snežana Gudurić (2010), *Fonologija srpskoga jezika*, Beograd: Institut za srpski jezik SANU, Beogradska knjiga, Matica srpska.
24. Stevanović, Mihailo (1963), „Za čuvanje akcenatskog sistema književnog jezika“, *Naš jezik*, 13, 1-10. <https://dais.sanu.ac.rs/handle/123456789/8297>
25. Varošaneć Škarić, Gordana (2003), Prenošenje silaznih naglasaka na proklitiku u općem prihvaćenom hrvatskom izgovoru, *Govor* 20/1–2, 469-489. <https://hrcak.srce.hr/179692>

Преузето: 1. 12. 2021.
Корекције: 29. 12. 2021.
Прихваћено: 31. 12. 2021.